

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У «МАРСІАНСЬКИХ ХРОНІКАХ» РЕЯ БРЕДБЕРІ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

М. В. Гаврилюк, студентка групи ФПА-17-1 Хмельницького національного університету, III курс, спеціальність «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно)».

Науковий керівник: О. В. Ємець, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладознавства ХНУ.

У статті аналізуються функції інтертекстуальних посилань у «Марсіанських Хроніках» Рея Бредбері. Автор використовує цитати з поезій Д. Байрона і С. Тіздейл для відображення основних ідей оповідань. Імена письменників та літературних персонажів відображають важливість культури для майбутнього людства. Аналізуються прийоми перекладу алюзій та цитат в оповіданнях.

Ключові слова: інтертекстуальність, алюзія, цитата, прийоми перекладу, функції алюзій.

Актуальність та доцільність дослідження. Інтертекстуальність як категорія тексту викликає значний інтерес у сучасних літературознавців та лінгвістів. Алюзії та цитати як прояв інтертекстуальності використовуються у художніх текстах, газетних статтях, у рекламних текстах тощо. Лише в останні 10 років з'явилися публікації з прийомів перекладу алюзій в художніх та газетних текстах (Т. Є. Некряч, А. Б. Кам'янець, О. М. Копильна). Особливо важливу функцію виконують інтертекстуальні елементи в оповіданнях та романах американського письменника Рея Бредбері. У своїх «Марсіанських Хроніках» автор використовує як цитати британських і американських поетів, так і алюзії до відомих творів літератури. **Актуальність** нашого дослідження полягає в значному інтересі до стилістичних функцій алюзій у художніх текстах, зокрема у творах Рея Бредбері, та у необхідності чіткого визначення прийомів їх перекладу.

Мета роботи – визначити функції інтертекстуальних елементів у романі Рея Бредбері «The Martian Chronicles» («Марсіанські Хроніки») та встановити прийоми перекладу цих елементів у його творах. Реалізація даної мети передбачає виконання наступних **завдань**: 1. визначення поняття інтертекстуальності; 2. характеристика типів та функцій інтертекстуальних

елементів у творі Р. Бредбері «Марсіанські Хроніки»; 3. виявлення прийомів перекладу алюзій та цитат у творі Бредбері.

Аналіз останніх публікацій. Інтертекстуальність реалізується у вигляді алюзій та цитат. Власне алюзія трактується як «неявне посилання на інший літературний твір або ж твір мистецтва, історичну подію, сучасних діячів тощо» [1, с. 6]. Дослідники часто протиставляють алюзії та цитати як елементи інтертекстуальності. Очевидно, в контексті перекладознавства цитату й алюзію доречно протиставляти лише за ознакою явності/неявності посилання і власне цитатою вважати тільки немодифіковану цитату із чітким зазначенням джерела. Якщо ж цитата неявна і до того ж модифікована, то таку цитату в перекладознавчому ракурсі доцільно розглядати не як власне цитату, а як засіб для створення алюзії – неявного посилання на інший твір, що виконує конкретну функцію. У перекладознавстві – і українському, і світовому – наразі існує відносно небагато праць, присвячених власне алюзіям. У західному перекладознавстві найгрунтовніша наукова праця, присвячена перекладові алюзій – це монографія професорки Гельсінського університету Р. Леппігальме «Культурні казуси: Емпіричний підхід до перекладу алюзій» (1997) [3, с. 26].

Деякі вчені, зокрема О. В. Ємець, розрізняють наступні функції алюзії: 1) міжкультурна; 2) надання тексту багатозначності; 3) образна, оскільки алюзія допомагає автору створити нові образи, нові тропи [2, с. 80].

За Р. Леппігальме, переклад має давати читачам змогу «брати участь у творчому процесі й інтерпретувати на основі власних асоціацій те, що було тільки напівсказано в оригіналі» [1, с. 105]. Аналіз перекладів, здійснений Р. Леппігальме, засвідчив, що стосовно алюзій перекладачі часто надуживають так званою «стратегією мінімальної зміни» – тобто перекладають приховані цитати більш-менш дослівно, не аналізуючи їхньої впізнаваності чи знаковості в контексті цільової культури – внаслідок чого відповідні фрагменти цільових текстів не лише втрачають оригінальний смисл, а й нерідко перетворюються на так звані «культурні казуси» («culture bumps») – дивні й незрозумілі для цільової аудиторії вислови. Для ефективнішого відтворення функцій алюзій у

цільових текстах Р. Леппігальме пропонує цілий спектр тактик. До цих тактик належить: 1) заміна алюзії фразеологізмом, якщо алюзія «мертва» або «вмирає»; 2) стандартний переклад, тобто цитування перекладу відповідного прототексту цільовою мовою; 3) зовнішнє маркування, тобто вміщення в цільовий текст певних сигналів або натяків на джерело цитати, які б підказували, що конкретний вислів – запозичений; 4) внутрішнє маркування, тобто створення стилістичного контрасту, який би свідчив, що відповідний вислів – запозичений, і крім того, відтворював його первинну тональність; 5) заміна іншим – відомішим – висловом із культури оригіналу чи з цільової культури; 6) експлікація смислу алюзії із втратою інтертекстуальності; 7) компенсація [1, с. 107].

Виклад основного матеріалу. Алюзії відіграють важливу роль у циклі оповідань американського письменника Рея Бредбері «The Martian Chronicles» («Марсіанські Хроніки»). Використовуючи інтертекстуальні посилання, автор намагається звернути увагу читача на актуальні проблеми суспільства. В цих оповіданнях алюзії у заголовках мають літературну основу: «There Will Come Soft Rains» (С. Тіздейл), «And the Moon Be Still as Bright» (Д. Байрон).

Смисл алюзивного заголовку в оповіданні Р. Бредбері «There Will Come Soft Rains» розкривається ретроспективно. Це оповідання не про красу природи, а зловісне передбачення майбутнього: техніка працює без людей, а люди загинули під час війни. Разом з тим сам вірш С. Тіздейл, який повністю подано у середині твору як цитату, базується на антитезі – краса і вічність природи і загибель людства: [2, с. 79].

Бредбері свідомо розмістив це оповідання в кінці твору. Воно значною мірою розкриває основні мотиви твору, є певним підсумком циклу. Автор хотів підкреслити, що науково-технічний процес не завжди сприяє розвитку цивілізації, а й може спричинити руйнацію та деградацію суспільства. Наступні рядки із поезії С. Тіздейл є елементом висунення ключової ідеї творчості автора:

Not one would mind, neither bird
nor tree,

If mankind perished utterly.

And Spring herself, when she
woke at dawn.

Would scarcely know that we
were gone.

І ніхто не заплаче: ні пташка,
ні квітка,

Коли людство загине,
замокне навіки.

Тільки панна Весна в
світанковім серпанку

Зауважить: ніхто не стрічає на
ганку. (Переклад Ю. Яремка)

Алюзія у сильній позиції також може вважатися одним із принципів висунення, актуалізації важливої семантичної інформації у тексті. Це доводить заголовок іншого оповідання Бредбері «And the Moon Be Still as Bright» («Не плеснуть весла в синій тиші»). Оповідання містить повний текст поезії Д. Байрона, а заголовок – це останній рядок першої строфи його вірша:

So, we'll go no more a-roving

So late into the night,

Though the heart be still as
loving,

And the moon be still as bright.

Не плеснуть весла в синій
тиші,

не прийме човен нас вночі,

Хоч серце знов коханням дише

і ллється місяць в комиші.

Функція інтертекстуальних елементів у цьому тексті полягає у порівнянні земного і марсіанського пейзажів, відображенні ностальгічних почуттів по рідній платині. Поезію Байрона в українському тексті твору Бредбері подано у перекладі І. Драча, досить далекому від оригіналу. Проте для перекладу заголовка О. Терех чомусь обрав перший рядок поезії Байрона: «Не плеснуть весла в синій тиші», а не останній, ближчий до оригіналу. [2, с. 80].

Одне з найбільш насичених алюзіями оповідань Рея Бредбері – це оповідання «Usher II». Дане оповідання зорієнтоване на читачів із літературним досвідом, тому що автор використав інтертекстуальні посилання на відомих літературних та історичних постатей та героїв романів. Зокрема, автор використав мотиви з творів Едгара По та інших. Суть оповідання полягає у тому, що суспільство започаткувало боротьбу із фантазією та усім, «що

породжує жах». Головний герой оповідання Стендаль започаткував боротьбу із тими, хто спалював книги, вважав літературу явищем, «що породжує жах». Автор називає імена письменників, твори яких були знищені у диктаторському суспільстві через їх фантастичний зміст, таких як Г. Лавкрафт, Н. Готорн, А. Бірс. Також у оповіданні використовуються алюзії на таких літературних героїв як Saint Nickolas (Дід Мороз), the Headless Horseman (Вершник без голови), Snow White (Білосніжка), Mother Goose (Матуся Гуска), Sleeping beauty (Спляча красуня), Glinda the Good (Добра Глinda), Jack Pumpkinhead (Джек Гарбузова Голова), the Beanstalk (Чарівний Біб). Вказані вище алюзії створюють для перекладача проблему передачі власних імен.

Власні імена, які слугують алюзіями у тексті, перекладені наступними методами: 1) транскодування: Lovecraft (Лавкрафт), Stendahl (Стендал); 2) калькування: the Headless Horseman (Вершник без голови), Sleeping Beauty (Спляча Красуня); 3) традиційна передача назви: Saint Nickolas (Дід Мороз).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтертекстуальність в циклі оповідань «Марсіанські Хроніки» Рея Бредбері реалізується через цитати з поетичних творів. Цитата з поезії Д. Байрона відображає тугу людей за батьківщиною, за красою земної природи, тоді як цитата з віршу С. Тіздейл є своєрідним пророцтвом, попередженням людства про пагубність технологічної цивілізації. Імена літературних героїв та відомих письменників відображають важливість культурної пам'яті, літературної спадщини для майбутнього суспільства. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні функцій та прийомів перекладу інтертекстуальних алюзій в інших творах Р.Бредбері та у сучасних науково-фантастичних творах.

The article analyses the functions of intertextual references in “The Martian Chronicles” by R. Bradbury. The author uses quotations from the poems by G. Byron and S. Teasdale to determine the main ideas of the stories. The proper names of writers and literary characters reflect importance of culture for the future mankind. The techniques of translating allusions and quotations are analysed.

Key words: intertextuality, allusion, quotation, techniques of translation, functions of allusion.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Leppihalme R. Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions. / Ritva Leppihalme – Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 1997. – 241 с.
2. Ємець О. В. Прийом висунення у художньому тексті в аспекті перекладу: стаття / Олександр Васильович Ємець // Нова Філологія, 2014. №66. – с. 78-82
3. Кам'янець А. Б. Інтертекстуальна іронія і переклад: монографія / А. Б. Кам'янець, Т. Є. Некряч. – Київ: Вадим Карпенко, 2010. -176 с.